

hoewel emeritus sinds 1943, in 1945 weer op als hoogleraar aan de Vrijgemaakte theologische hogeschool. Het merkwaardige is, dat deze bundel geen afzonderlijk opstel bevat over Greijdanus' expliciete bijdrage tot de strijd van die jaren, noch van zijn persoonlijke beleving ervan!

G. J. Schutte

L. J. Altena, J. M. Peet, C. H. Wiedijk, ed., *Honderd jaar sociaal. Teksten uit honderd jaar sociale beweging en sociaal denken in Nederland* (Den Haag: Sdu uitgevers, 1998, 818 blz., f59,90, ISBN 90 12 08548 9).

In deze bundel wordt aan de hand van geselecteerde bronnen verslag gedaan van kenmerken der sociale beweging in ons land voor de periode 1891 tot 1991. Te beginnen met de encycliek *Rerum Novarum* en eindigend met de rede van Til Gardeniers-Berendsen op het tweede Christelijk-sociaal congres van Doorn, trekken 72 uitverkoren teksten aan de lezer voorbij. Daarbij neemt L. J. Altena de periode van 1891 tot 1918 voor zijn rekening, C.H. Wiedijk het Interbellum en J. M. Peet de resterende periode. De bundel bevat een uitgebreide inleidende verantwoording, terwijl elk der auteurs bovendien een toelichting geeft op de 'eigen' periode. Ten slotte is er een calendarium opgenomen, dat in chronologische volgorde gebeurtenissen en ontwikkelingen op vooral sociaal-economisch gebied vermeldt.

De gepresenteerde teksten bieden ongetwijfeld een belangwekkende inkijk in denken en handelen van voormannen van de katholieke, protestantse en sociaal-democratische sociale beweging. Zie de weergave van diverse pauselijke encyclieken en de invloed ervan op het gedachtegoed van katholieke vakbondsleiders, werkgevers en op de vakbeweging betrokken geestelijken. De bundel toont hoe pauselijk ingrijpen in de 'sociale kwestie' een corporatistische ideologie verwekt, die de solidaire belangengemeenschap van de standen der kapitalistische maatschappij en van de 'bedrijfsgenoten' der ondernemingen als hemelse deugd aanprijst. Ook binnen de protestantse zuil domineert een corporatistische ideologie en zelfs de sociaal-democraten ondergaan de charmes ervan, zij het dat bij hen de notie van het terugdringen van de macht van 'het kapitaal' niet verdwenen blijkt.

In de jaren zestig en zeventig van deze eeuw wordt dit corporatisme doorbroken en komen opstandigheid en anti-kapitalisme plotsklaps op, al blijft het protestants-christelijke CNV volharden in een bijbels gemotiveerd harmoniemodel. Het katholieke NKV en het sociaal-democratische NVV maken echter een radicalisering door die opzienbarend is. De industriebond NVV gaat rond 1974 opteren voor een socialistische maatschappij en het NKV van Jan Mertens eist in 1975 fundamentele veranderingen in de bestaande machts- en eigendomsverhoudingen. Verbluffend is ook de door Wim Kok in 1981 uitgesproken rede ter gelegenheid van de fusie tussen NVV en NKV. Hij uit zijn gram over het ter discussie stellen van de verworvenheden van de verzorgingsstaat en stelt grimmig vast, dat we nog altijd leven in 'een maatschappij van ongemotiveerde en onredelijke rang-, stands-, en klasseverschillen' (661-671). Niet alleen in de door Peet beschreven periode treffen we welkome doorbrekingen aan van de monotone dreun van het 'vakbondscorporatisme'. Zie een aantal teksten uit de periode 1891-1918 van de hand van anarchisten en anarcho-syndikalist en voor het Interbellum onder meer het fraaie artikel van Isidore Voet uit 1924 over de sociaal-democratische 'arbeidersontwikkeling', waarin het 'tot bloei ... brengen [van] het geestelijk leven onzer klasse' beklemtoond wordt (318-328).

De nadruk in de bundel op aan zuilen gebonden bewegingen, maakt duidelijk dat op tamelijk willekeurige wijze is omgesprongen met wie en wat onder 'sociale beweging' valt te verstaan.

De samenstellers identificeren sociale beweging met een door elites gedragen verzuild, monolithisch gebeuren, waarbij de massa vrijwel geen eigen inbreng heeft en de sociale dynamiek is gereduceerd tot de gepacificeerde en gereguleerde dimensie van een aan zuilen gebonden 'poldermodel'. Historisch onjuist, of op zijn minst sterk overtrokken, is ook het poneren van een vereend zuilenfront vis à vis de liberale groepering. 'Van doorslaggevend belang', zo heet het, 'waren de politieke en sociale strijd tussen deze drie bewegingen en de liberale groepering' (15). De sociaal-democratische beweging onderscheidde zich echter fundamenteel van de twee confessionele zuilen, al was het maar in het afwijzen van de eigenlijke 'zuilenideologie' en het erkennen van de klassenstrijd als structuurkenmerk van het kapitalisme. Een nog merkwaardiger consequentie van de 'zuilenoptiek' der samenstellers is evenwel de volstreekte negatie van het linkse liberalisme, dat toch een verstrekkende invloed heeft gehad op het sociale denken en het ontstaan van de grondpatronen van de verzorgingsstaat. De bundel verantwoordt deze verbazingwekkende *tour de force*, zoals we zagen, door het te doen voorkomen of de liberale groepering in een volstrekt antithetische verhouding zou hebben gestaan ten opzichte van de drie verzuilde bewegingen die kennelijk het monopolie bezaten op sociale politiek. Dat dit een verre van juiste constatering is, geeft Altena in zijn inleidende tekst in feite toe, door te spreken van het liberale kabinet Pierson-Goeman Borgesius (1897-1901), dat 'veel sociale wetgeving tot stand [bracht] die in de voorgaande decennia in liberale kring was voorbereid' (42). Deze terecht, zij het veel te minimalistische, vaststelling vertaalt zich echter niet in het opnemen van ook maar één tekst uit het (progressief)-liberale kamp.

De kracht van deze monumentale bundel steekt vooral in de informatieve teksten van de hand van leidlieden der drie onderscheiden zuilen. Hiervan afwijkende en meer kritische teksten zijn dún gezaaid, waardoor nauwelijks een beeld ontstaat van dissidente sociale bewegingen als de communistische en links-socialistische. Het grootste euvel is evenwel de onbegrijpelijke censurering van het progressieve liberalisme, die op betreurenswaardige wijze afbreuk doet aan het beoogde representatieve karakter van de bundel.

Henny Buiting

J. van Meeuwen, *Lijden aan eenheid. Katholieke arbeiders op zoek naar hun politiek recht (1897-1929)* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1998; Hilversum: Verloren, 1998, 412 blz., f67,-, ISBN 90 6550 605 5).

De schrijver van deze aan de Universiteit van Amsterdam verdedigde dissertatie is geen onbekende op het gebied van de geschiedschrijving van de katholieke arbeidersbeweging. Zijn in 1981 gepubliceerde doctoraalscriptie over katholieke vakbondsstrijd in de schoen- en lederindustrie gaf hij destijds als titel *Zo rood als de roodste socialisten* mee. Dat baarde toen in sommige kringen wel enig opzien. Sindsdien duikt de naam van de schrijver regelmatig op in tijdschriften en naslagwerken, waarin hij dan tekent voor specifieke en gedetailleerde bijdragen die meestentijds op het genoemde gebied liggen. Voor zijn proefschrift heeft Van Meeuwen gekozen voor een aanzienlijk ruimer thema, namelijk de verhouding van de katholieke arbeidersbeweging tot de katholieke eenheidspartij in de loop van de eerste dertig jaar van beider bestaan, dus vanaf het einde van de negentiende eeuw tot 1929. Die chronologische afbakening is overtuigend, want pas de verkiezingen van dat laatste jaar leverden het bewijs dat de katholieke arbeidersbeweging erin was geslaagd zich via kieslijst en verkiezingsprogramma voldoende 'politiek recht' te verwerven, welke nieuwe verhouding vervolgens met een duidelijk electoraal succes werd gehonoreerd.